

Starten met leerlingportfolio's in het taalonderwijs

Mienke Droop & Sylvia Peters

Vier keer per week werkt Marijke Hekman, remedial teacher van basisschool de Akker in Nijmegen, een half uur met vier of vijf leerlingen van groep 2 (derde kleuterklas) in het kader van stimulering van beginnende geletterdheid. Samen voeren ze allerlei activiteiten uit rondom prentenboeken. Zo hebben ze wekenlang gespeeld en gewerkt aan het maken van schatkaarten, het bouwen van een groot piratenkasteel aan de hand van een zelfgemaakte bouwtekening, het schrijven van een toneelstuk en het voorbereiden van een voorstelling voor de leerlingen van de onderbouw (tweede en derde kleuterklas), waarbij een poster gemaakt werd met toegangskaartjes. Dit naar aanleiding van één prentenboek over kapitein Sladrop. De kinderen zijn erg enthousiast over deze activiteiten. De betekenisvolle contexten leiden bijna automatisch tot functionele lees- en schrijfactiviteiten. Maar wat leren de kinderen van deze activiteiten op het gebied van taal en geletterdheid? Wat vinden de kinderen zelf dat ze geleerd hebben van deze activiteiten? De leerlingen in het groepje van Marijke hebben allemaal een eigen portfolio waarin ze een selectie van hun werk bewaren.

H

et portfolio van de leerlingen is een groot plakboek. Op de voorkant hebben ze zelf mooie tekeningen gemaakt. Geregeld zoeken ze samen met Marijke werk uit voor hun portfolio en bespreken ze waarom ze het in hun portfolio willen bewaren. Er gaat van alles in: toverspreuken die de leerlingen hebben bedacht tijdens het thema heksen, de piratenschatkaarten, de bouwtekeningen van het piratenkasteel, de tekst van een toneelstuk over piraten, uitnodigingen die ze geschreven hebben voor de toneelvoorstelling, menukaarten van de McDonald's, zelfgemaakt geld, recepten voor brood bakken. Af en toe schrijft Marijke uitspraken van de leerlingen bij het werk.

Tijdens het werken liggen de mappen altijd op de hoek van de tafel. Vaak zitten de leerlingen in hun mappen te bladeren en laten ze hun werk aan elkaar zien. Ze zijn trots op hun mappen. Marijke grijpt geregeld haar kans om nog even met de leerlingen te praten over de activiteiten van een paar weken geleden. Weten ze nog welke toverspreuk ze gemaakt hebben? Of waar het toneelstuk over ging dat ze samen gemaakt hebben? Waar hebben ze hun eigen naam geschreven? Kunnen ze de eerste letter aanwijzen? De leerlingen vertellen maar al te graag aan Marijke en ook aan hun medeleerlingen over hun map.

Door op deze manier met de leerlingen over hun werk te praten, krijgen zij betrokkenheid

bij hun eigen leerproces en leren ze na te denken over hun eigen werk. Dit is een belangrijke ervaring juist voor deze 'risico'-leerlingen die weinig betrokkenheid tonen bij

wereld. Het is een map waarin een kunstenaar zijn werk bewaart om aan belangstellenden te laten zien. Op deze manier kan een kunstenaar laten zien wat zijn beste werken zijn, hoe die tot stand gekomen zijn en brengt hij in beeld hoe zijn werkstijl zich over de tijd ontwikkeld heeft. Met name in Amerika, maar ook in Engeland en Australië, hebben portfolio's de afgelopen jaren een plaats gekregen in het onderwijs als middel om zicht te krijgen op de ontwikkeling van kinderen, maar ook als middel om leerlingen zelf actief te betrekken bij het eigen leerproces. Ook in het basisonderwijs in Nederland en Vlaanderen begint het begrip steeds bekender te worden (zie bijvoorbeeld Broeder, Bontje & Peijs, 2001; Castellijns & Kenter, 2000; Dochy, Schellhout & Janssens, 2003; Droop & Peters, 1999a, 1999b; Van Kammen, 2002).

Een leerlingportfolio is een systematische en geordende verzameling van het werk van een kind. Het leerlingportfolio laat het proces van ontwikkeling zien en de resultaten. Het is niet zo maar een verzameling van producten, maar het laat de brede ontwikkeling van een kind zien en daarmee is het portfolio als het ware een meetinstrument dat gebruikt kan worden naast andere meetinstrumenten. Door het werken met portfolio's ontstaat er automatisch samenwerking rondom evaluatie tussen leerkracht en leerling en is er ook veel interactie over het werk van de leerling tussen leerling en leerkracht, maar ook tussen leerlingen onderling.

Naam: *Charlotte Brinkman* Datum: *19-1-2004*

Wat vind jij van jezelf in de LEZEN?

1. Ik kan: ☒ heel goed lezen
☐ goed lezen
☐ moeilijk goed lezen
☐ niet zo goed lezen

2. Ik vind dat ik moet lezen: ☒ goed want ja
☐ niet zo goed want ja

3. Leuk om lezen vind ik:
Dit boek is leuk om goed te lezen want

4. Moeilijk om lezen vind ik:
Niks

5. Een heel leuk boek vind ik:
Dit boek is leuk om goed te lezen

6. Behalve of toen ik niet goed leest:
duidelijk

ILLUSTRATIE 1: Zelfevaluatieformulier Lezen
 (Charlotte, tweede leerjaar)

activiteiten in de klas. Ook Marijke komt veel aan de weet over de ontwikkeling van de leerlingen op het gebied van beginnende geletterdheid, maar ook over onderwerpen waar leerlingen zich voor interesseren, waar ze gemotiveerd voor zijn en graag aan werken.

WERKEN MET LEERLINGPORTFOLIO'S

WAT IS EEN LEERLINGPORTFOLIO?

Het portfolio is geen nieuwe uitvinding. Het portfolio is een bekend begrip in de kunst-

WAAROM LEERLINGPORTFOLIO'S?

In het onderwijs is beoordeling en evaluatie van het leerproces een taak van de leerkracht. De leerkracht observeert, neemt tests af, geeft cijfers of een ander oordeel en verwerkt gegevens. Leerlingen hebben

meestal uitsluitend een passieve rol in dit evaluatieproces. Bij *interactief taalonderwijs* (Verhoeven & Aarnoutse, 1999, 2000) wordt juist benadrukt dat leren een actief proces is, waarbij de leerling zelf in interactie met zijn omgeving betekenis construeert. De leerling heeft zelf een centrale rol in het leerproces. Het is daarom belangrijk dat leerlingen ook actief betrokken worden bij de evaluatie van het eigen leerproces.

Een veelbelovende manier om leerlingen actief bij hun leerproces te betrekken, is het werken met leerlingportfolio's. Hiermee leren

leerlingen te reflecteren op de inhoud van het taalonderwijs en op de manier waarop zij tewerk zijn gegaan. Ze leren terug te kijken en zien wat ze geleerd hebben. Dit kan hun zelfvertrouwen en intrinsieke motivatie tot leren stimuleren. Zo worden ook gevoelens van competentie en autonomie bevorderd.

***Kinderen leren
zien wat ze
geleerd hebben.
Op die manier
worden zij
'eigenaar' van
hun eigen leer-
proces.***

PORTFOLIO'S EN INTERACTIEF TAALONDERWIJS

Het werken met portfolio's sluit goed aan bij de uitgangspunten van interactief taalonderwijs. Het heeft een relatie met *betekenisvol leren*. Het gaat om het evalueren van documenten die tot stand zijn gekomen in situaties waarin leerlingen daadwerkelijk gelezen, geschreven, gesproken of geluisterd hebben. Voor kinderen zijn het betekenisvolle documenten. Voor leerkrachten vormen ze een bron voor authentieke evaluaties.

Met betrekking tot *sociaal leren*: portfolio's bieden de mogelijkheid tot interactie tussen leerkracht en leerling over het werk van leerlingen. Leerlingen worden op die manier betrokken bij het evaluatieproces en werken daarin samen met de leerkracht. Ook bieden de portfolio's de mogelijkheid tot interactie tussen leerlingen onderling. Zij kunnen samen praten over het werk dat is geselecteerd, van elkaar leren, respect voor elkaars werk, samen terugkijken over een langere periode.

En ten slotte heeft het werken met portfolio's betrekking op het *strategisch leren*. Centraal staat hierbij reflectie op het eigen leerproces: wat heb ik geleerd? hoe heb ik iets geleerd? wat kan ik goed? wat moet ik nog beter leren? Kinderen leren zien wat ze geleerd hebben (metacognitieve vaardigheden). Op die manier worden zij 'eigenaar' van hun eigen leerproces.

Portfolio's zijn niet alleen zinvol voor leerlingen, maar ook voor de leerkracht en de ouders. Immers, een portfolio geeft de

brede ontwikkeling van een kind weer en geeft een leerkracht de mogelijkheid om met ouders aan de hand van concreet leer-

lingmateriaal te praten over het werk en de ontwikkeling van een leerling, houding en interesses.

Datum: 20-10-2000

Wat vind jij van jezelf als SCHRIJVER?

1. Ik, Wessel kan: ☐ heel goed zelf een stukje schrijven
☐ goed zelf een stukje schrijven
☐ redelijk zelf een stukje schrijven
☐ niet zo goed zelf een stukje schrijven

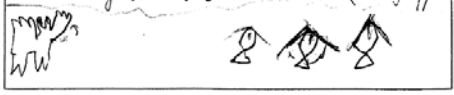
2. Ik vind dat ik met schrijven ☒ goed vooruit ga
☐ niet zo goed vooruit ga

3. Leuk van zelf iets schrijven vind ik:
soms lezen ik ook andere letter

4. Moeilijk van zelf iets schrijven vind ik:
een verhaal schrijven

5. Kies een goed stuk uit dat je zelf geschreven hebt. Doe dat hierbij in de demonstratiemap. Zet de datum er op.
 Schrijf in het vak hieronder waarom je dit stuk goed vindt.

ik vind de drijfkrachten heel goed
 om dat ik daar van geleert heb
 weergegeven ik geleert heb
 dat ik niet meer hoort
 te zijn einde

ILLUSTRATIE 2: Zelfevaluatieformulier Schrijven
 (Wessel, tweede leerjaar)

In het vervolg van dit artikel beschrijven we procedures voor het werken met leerlingportfolio's voor taal. Deze portfolio's hebben betrekking op de taalontwikkeling van kinderen en de ontwikkeling van geletterdheid in de onderbouw van het basisonderwijs (tweede en derde kleuterklas). We gaan achtereenvolgens in op de doelen van leerlingportfolio's, het ontwerp van de portfolio's, de procedures die passen bij het werken met portfolio's en het gebruik van de portfolio's in uw eigen klas.

WAT IS HET DOEL VAN LEERLINGPORTFOLIO'S?

Leerlingportfolio's zijn zowel voor de leerling als voor de leerkracht van betekenis.

De leerling

- wordt actief betrokken bij de inhoud van het taalonderwijs;
- ontwikkelt reflectievaardigheden en krijgt zicht op zijn eigen ontwikkeling;
- documenteert zelf het taal, lees- en spellingproces;
- treedt in interactie met de leerkracht en met medeleerlingen over het werk;
- is in staat ook aan ouders duidelijk te maken waaraan hij werkt.

De leerkracht

- volgt het proces van brede taalontwikkeling aan de hand van materiaal van de leerling;
- treedt in interactie met de leerling over de resultaten van het werk;
- overlegt met collega's over werk van de leerling (overdracht naar andere collega's, overgang);
- overlegt met ouders en leerling over de vorderingen en de motivatie;
- ontwikkelt reflectievaardigheden.

HOE ZIET EEN PORTFOLIO ERUIT?

Een portfolio bestaat uit twee mappen: één map is bestemd voor werk in ontwikkeling, het andere voor reeds geselecteerd werk. Een portfolio kan op verschillende manieren worden vormgegeven. Het kan een grote stevige kartonnen map zijn met snelbinders (A3-formaat), een plakboek of een archiefdoos. Met tabbladen kunnen verschillende gebieden in de map makkelijk van elkaar gescheiden worden.

TIPS

Persoonlijk document

Een portfolio is een persoonlijk document van de leerlingen. Het moet er voor de leerling herkenbaar uitzien. Het is daarom aan te raden kinderen zelf een voorkant te laten maken van hun eigen portfolio. Ook informatie over de leerling maakt het portfolio tot een persoonlijk document. In het begin van het portfolio kan bijvoorbeeld een door de leerlingen gemaakt 'Dit ben ik-boekje' zitten met tekeningen of verhaaltjes van de leerling. Leerlingen kunnen voor hun portfolio ook een 'Dit vind ik leuk!-boekje' maken met plaatjes/tekeningen/verhaaltjes (bijvoorbeeld dit vind ik leuk om te doen in de klas, op het speelplein, thuis) of een 'Dit kan ik al!-boekje'. Het werk dat leerlingen daarna selecteren voor het portfolio, wordt chronologisch en voorzien van datum in het portfolio bewaard. Door een inhoudsopgave te maken is in één oogopslag te zien wat er in het portfolio bewaard wordt.

Plek in de klas

Het is belangrijk de portfolio's te bewaren op een plek waar leerlingen makkelijk zelf bij kunnen, bijvoorbeeld in een krat op de grond of op een vaste plaats in een kast.

Map met snelhechter

Het is handig om met dubbelzijdig plakband een snelhechter in een map te plakken. De kinderen kunnen zelf met een perforator leren omgaan en zo zelf hun spullen in de map stoppen. De ervaring leert dat kinderen snel leren omgaan met de perforator.

PROCEDURE: VERZAMELEN – SELECTEREN – REFLECTEREN

Het portfolio is geen doel op zich. De meerwaarde zit hem in het proces en het bereiken van doelen. Het proces bestaat uit drie stappen: verzamelen, selecteren en reflecteren.

VERZAMELEN VAN LEERLINGWERK

De eerste fase bestaat uit het verzamelen van het leerlingwerk. Het is handig als de leerlingen zelf hun werk verzamelen in een map. In het portfolio kunnen diverse soorten

werk verzameld worden. Het kunnen zelfgemaakte tekeningen en verhaaltjes zijn, maar ook werkbladen en toetsbladen. Om een brede kijk te krijgen op de taalontwikkeling van kinderen zijn open taken het meest illustratief. Een portfolio vol gesloten opdrachten en werkbladen laat vaak maar een beperkte ontwikkeling van kinderen zien. Verder kan ook een boekenlader (zie bijlage 1), een overzicht van de

Om een brede kijk te krijgen op de taalontwikkeling van kinderen zijn open taken het meest illustratief.

gelezen boeken met commentaar op de boeken, worden opgenomen. Ook foto's van leerlingen aan het werk of anekdotes kunnen illustratief zijn voor de ontwikkeling van kinderen. Het is erg handig om een fototoestel in de klas te leggen zodat tijdens de activiteiten van kinderen foto's gemaakt kunnen worden. Leerkracht Marijke merkt daarover het volgende op: *"In het begin kwamen de kinderen niet echt toe aan schrijven, maar ze werkten met magneetletters op het magneetbord. Op dat moment had ik geen fototoestel bij me, terwijl ze heel veel met woordjes en letters zijn bezig geweest. Dat is jammer".*

Kinderen willen hun werk vaak direct mee naar huis nemen. Door vooral bij de introductie aan leerlingen duidelijk te maken wat de bedoeling is, kan dit worden voorkomen. Het is ook mogelijk een fotokopie te maken van het werk, zodat de kinderen het toch mee naar huis kunnen nemen. Bovendien zal de behoefte om de losse werkjes mee naar huis te nemen, verminderen wanneer kinderen gewend zijn de portfolio's regelmatig mee naar huis te nemen.

TIPS

Dateren

Het is van belang om werk van de kinderen te dateren of de kinderen zelf de datum op het werk te laten plaatsen. Zo ontstaat een chronologisch beeld van de ontwikkeling van kinderen. Daarnaast kan het van belang zijn soms om commentaar toe te voegen over de context waarbinnen bepaald werk tot stand is gekomen en waarom het is uitgekozen.

Voor alle leerlingen hetzelfde bewaren?

Door kinderen zelf keuzes te laten maken over wat ze willen verzamelen en waarom ontstaat er diversiteit in het verzamelde werk. Natuurlijk kunnen leerlingen elkaar aansteken en beïnvloeden in hun keuzes, zodat hun portfolio's op elkaar gaan lijken, maar het hoeft dus niet.

Losse bladen of schrift

Het is handig open opdrachten op losse bladen te laten maken. Die kunnen gemakkelijk in een map bewaard worden. Door opdrachten die in een schrift gemaakt zijn te kopiëren, kunnen ze toch in een map bewaard worden.

SELECTEREN: ALLEEN OF MET DE LEERKRACHT?

Na een periode van ongeveer vier tot zes weken hebben de leerlingen heel wat werkstukken verzameld en komt het moment

om iets te selecteren voor het uiteindelijke portfolio. U kunt de leerlingen helpen met selecteren door ze gericht te laten zoeken. Per keer worden twee of drie stukken geselecteerd, bijvoorbeeld:

- *Kies het stuk wat jezelf het beste vindt, waar je heel trots op bent.*
- *Kies een stuk dat beter kan.*
- *Kies een stuk dat je samen met een groepje hebt gemaakt.*

Bij de jongere kinderen heeft de leerkracht een grote rol in het verzamelen en selecteren. U kunt samen met de leerling of met

een groepje leerlingen werk uitkiezen. Door al op jonge leeftijd te starten met het werken met portfolio's raken de leerlingen hieraan gewend. Hierdoor zijn ze in de hogere leerjaren al redelijk goed in staat om zelfstandig werk te selecteren en over hun werk te praten met andere leerlingen en met de leerkracht.

REFLECTEREN

Door regelmatig werk te selecteren voor hun portfolio documenteren de leerlingen hun leervorderingen. Zo raken ze actief betrokken bij hun eigen leerproces. Ze kijken terug op wat ze de afgelopen periode gedaan hebben en leren werk te selecteren op grond van bepaalde criteria. Belangrijk is dat ze een reflectie op het geselecteerde werk schrijven en bespreken met de leerkracht. Ze leren verwoorden waarom ze iets goed vinden, maar ook wat beter kan of hoe ze het kunnen verbeteren. Zo leren ze zelf doelen te stellen. Op deze manier ontwikkelen kinderen metacognitieve vaardigheden.

Voordat de stukken in het portfolio gaan, schrijven leerlingen bij ieder stuk waarom ze nu juist dit werk geselecteerd hebben. Hiervoor kunnen aparte formulieren gebruikt worden met gerichte vragen, bijvoorbeeld:

- *Waarom ben je trots op dit werk?*
- *Hoe zou je het kunnen verbeteren, wat kun je veranderen?*
- *Hoe hebben jullie samengewerkt aan het stuk?*

In bijlage 2 zijn enkele voorbeeldformulieren opgenomen. Aan de hand van dergelijke formulieren selecteert u voor iedere leerling iets voor het portfolio en bespreekt u uw selectie met de leerling. Zo worden de vorderingen besproken en plannen gemaakt voor de komende tijd. U schrijft commentaar op het reflectieformulier voor de leerkracht. Ook ouders kunt u betrekken bij het werken met portfolio's. Zij kunnen ook af en toe iets selecteren voor het portfolio en geven dan ook aan waarom ze dat stuk geselecteerd hebben. Hiervoor geeft de leerkracht gerichte opdrachten aan

"Ik vind dit werk het mooiste omdat je zo de schat moest zoeken. Je moest lopen en op de schatkaart kijken."

Commentaar van Matthijs (groep 2, derde kleuterklas) bij de selectie van een werkje voor zijn portfolio

"Duncan kan zijn naam zonder voorbeeld schrijven. Hij vindt het zelf zo prachtig, dat hij alleen maar zijn naam wil schrijven. Hij blijft het herhalen, ook de volgende dag nog. In het begin heb ik hem veel aangestuurd tot het zelf schrijven van zijn naam. Zonder voorbeeld lukte het steeds niet.

Nu komt het/lukt het onverwacht toch nog. Hij is er nu pas aan toe!"

Aantekening van de leerkracht bij de selectie van een werkje voor het portfolio van Duncan (groep 2, derde kleuterklas)

“Ik heb dit werk gekozen, omdat Matthijs interesse begint te krijgen voor letters en woorden. Hij vraagt steeds of ik wil lezen wat er staat, heeft dus ook in de gaten dat er een relatie is tussen geschreven en gesproken taal!”
Commentaar van de leerkracht bij de keuze van een werkje voor het portfolio van Matthijs (groep 2, derde kleuterklas)

de leerlingen. De leerlingen nemen met een brief voor de ouders de verzamelmap mee naar huis om hieruit iets te selecteren voor het portfolio. Zo kunnen ouders het mooiste werk uitkiezen en aangeven waarom.

In gesprek met de leerling houdt u rekening met aspecten die met het gebruik van portfolio's samenhangen:

- Welke veranderingen over tijd zijn zichtbaar?
- Bestaat er diversiteit in het werk?
- Hoe is de manier van werken?
- In hoeverre is de leerling in staat tot zelfreflectie?

STIMULEREN VAN REFLECTIEVAARDIGHEDEN

Reflectie en zelfevaluatievaardigheden raken de kern van het werken met portfolio's. Juist deze aspecten blijken leerkrachten vaak moeilijk te vinden om bij kinderen te stimuleren (Castelijns, Kenter & Van Loo, 2001; Droop, Peters & Janssen, 2001; Van Boxel, Peters & Droop, 2002; Van Stiphout, 2003). Kinderen reflecteren niet uit zichzelf en maken in de ogen van leerkrachten vaak oppervlakkige opmerkingen over hun werk.

Reflectie en zelfevaluatievaardigheden raken de kern van het werken met portfolio's.

Kortom, het is iets dat ze gaandeweg moeten leren. Maar ook leerkrachten zijn vaak niet gewend om op die manier met leerlingen in gesprek te gaan. Ze

zijn gewend om toetsende en controlerende vragen te stellen. De eigen vragen van de leerkracht staan dan voorop. Bij reflectie gaat het juist om het stellen van open vragen of om het doorvragen op wat de leerling heeft verteld. Dan krijgen kinderen de kans om zelf te gaan nadenken over wat zij van hun werk vinden. Door zelf hardop denkend voor te doen, kan de leerkracht voor

de leerlingen model staan. Een werkblad met hulpvragen kan de kinderen helpen richting te geven aan hun reflecties.

Portfolio's kunnen betrekking hebben op alle vakgebieden van het onderwijs. Als een portfolio meerdere vakgebieden beslaat, is het handig om deze met tabbladen van elkaar te onderscheiden. Op die manier komt al het werk dat bij elkaar hoort, op chronologische volgorde achter elkaar. Zo ontstaat per domein een goed beeld van het werk en de vooruitgang daarin. Voor Taal/lezen kunnen bij de indeling van een portfolio de *Tussendoelen beginnende en gevorderde geletterdheid* (Verhoeven & Aarnoutse, 1999; Aarnoutse & Verhoeven 2003) als leidraad gebruikt worden. Deze doelen bieden een kader voor het lees- en schrijfonderwijs voor het gehele basisonderwijs. Door werk rondom deze doelen te verzamelen wordt zowel voor de leerkracht als de leerlingen zichtbaar op welke manier aan deze doelen gewerkt wordt. Om leerlingen op een zinvolle manier hun werk te laten evalueren, is het van belang dat de doelen en criteria die zij uiteindelijk moeten halen, duidelijk zijn. Door de doelen vooraf te bespreken

en bij de evaluatie weer terug te halen, raken de leerlingen hiermee vertrouwd.

Seuntiëns (2004) vertaalde de domeinen 'strategisch schrijven', 'begrijpend lezen' en 'informatieverwerking' van de *tussendoelen gevorderde geletterdheid* in competenties voor leerlingen. Zij maakte inschattingsslijsten waarop leerlingen op een 3-puntsschaal konden aangeven in welke mate zij over deze competenties beschikten en legde die voor aan leerlingen van groep 6 (4de leerjaar) en groep 8 (6de leerjaar) van het basisonderwijs. De inschattingen van de leerlingen bleken in redelijke mate te correleren met de oordelen van hun leerkrachten en met hun scores op toetsen voor taal en

begrijpend lezen. Alleen voor het onderdeel 'informatieverwerking' waren de correlaties lager. Ook in het Europees taalportfolio wordt met dergelijke competentielijsten gewerkt (Broeder e.a., 2001). Hierin zijn vragen opgenomen die betrekking hebben op luisteren, lezen, spreken en schrijven. Ook deze lijsten blijken in redelijke mate samen te hangen met de oordelen van leerkrachten en de scores op taalvaardigheidstoetsen (Harane, 2003).

Dergelijke competentielijsten zouden een vast onderdeel kunnen zijn in een leerlingportfolio en een hulpmiddel om leerlingen te laten nadenken over de mate waarin zij de doelen van het onderwijs behaald hebben.

VOORBEELD VAN COMPETENTIES BEGRIJPEND LEZEN VOOR DE BOVENBOUW

- (1) Voordat ik begin met het lezen van een tekst, bekijk ik de titel, de plaatjes en de tekst.
- (2) Voordat ik begin met het lezen van een tekst, denk ik na waarover de tekst zal gaan.
- (3) Voordat ik begin met het lezen van een tekst, denk ik na over wat ik zelf al van het onderwerp af weet.
- (4) Ik vraag me tijdens het lezen af of ik begrijp wat er in de tekst staat.
- (5) Als ik iets niet begrijp, zoek ik terug in de zinnen die ik al gelezen heb.
- (6) Ik beleef plezier aan het lezen.
- (7) Als ik een tekst lees, kan ik zeggen waar een verwijzwoord naar verwijst.
- (8) Als ik een tekst gelezen heb, kan ik vertellen wat de hoofdgedachte was in een tekst.
- (9) Ik kan een samenvatting maken van een tekst.
- (10) Ik kan vertellen in welke tijd iets gebeurd is in een verhaal.
- (11) Ik kan vertellen waar een verhaal zich afspeelt.
- (12) Ik kan zeggen wat de verschillende alinea's met elkaar te maken hebben.
- (13) Als ik een tekst gelezen heb, kan ik vertellen wat ik van de tekst geleerd heb.
- (14) Als ik een tekst gelezen heb, denk ik erover na of het verhaal wel klopt met wat ik van tevoren dacht.
- (15) Ik kan zeggen wat ik van een tekst vind.
- (16) Ik kan aangeven wat het verschil is tussen verschillende soorten teksten.
- (17) Ik kan het einde van een verhaal voorspellen.

STARTEN MET PORTFOLIO'S IN UW KLAS

Het vereist enige tijd om het werken met portfolio's eigen te maken. Dat kan het best gebeuren binnen teamverband, zodat de ervaringen gedeeld worden. Plan regelmatig een overleg over het gebruik van de portfolio's. Iedere leerkracht experimenteert op eigen wijze met de portfolio's. De één begint met een kleine groep, de ander verzamelt werk tijdens het zelfstandig werken en weer een ander kiest bepaalde activiteiten voor het werken met portfolio's. Kies vervolgens een collega om nauw mee samen te werken.

Overleg samen met het (onderbouw)team over

- de doelen en functies van het werken met portfolio's;
- de activiteiten van het taalonderwijs die zich lenen voor portfolio's;
- de vormgeving van de leerlingportfolio's: hoe gaat een portfolio er uit zien? Ouders kunnen helpen bij de voorbereiding;

- een brief voor de ouders met informatie over het werken met portfolio's;
- een manier voor het verzamelen van werk;
- afspraken over het gebruik van fototoestel/videocamera.

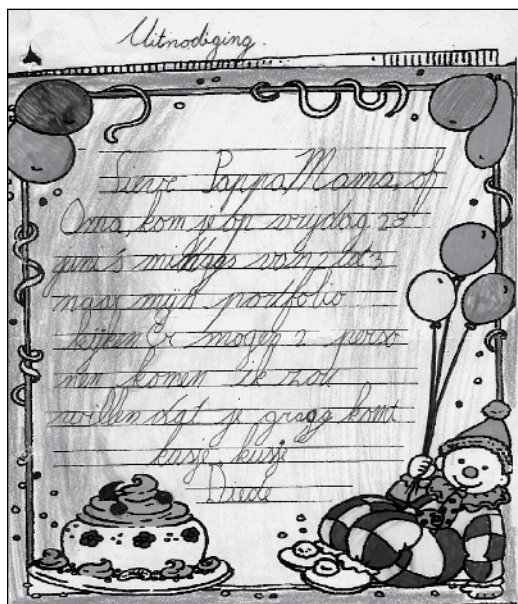
Het werken met portfolio's in de klas

- Vertel de leerlingen wat portfolio's zijn, waarvoor ze gebruikt gaan worden en maak duidelijk dat niet alle werkjes direct mee naar huis gaan. Maak afspraken over het eigendom van de portfolio's en de verzorging. De leerling is hiervoor verantwoordelijk.
- Laat de leerlingen zelf de omslag van het portfolio vormgeven (tekenen, schilderen, foto etc.).
- Reserveer iedere maand een uur voor het selecteren van werk voor het portfolio.
- Bespreek met de leerlingen wat je kunt verzamelen in het portfolio en waarom.

Communicatie met ouders

- Houd ouders op de hoogte van het werken met portfolio's.
- Bespreek het portfolio op een oudermiddag samen met de kinderen. De kinderen vertellen dan zelf aan de hand van hun portfolio waar ze de afgelopen tijd aan gewerkt hebben.
- Plan een aantal data waarop de portfolio's mee naar huis gaan. Ouders krijgen een brief mee met de vraag om hun commentaar te geven op speciale bijgevoegde reflectieformulieren.

Aan het einde van het schooljaar selecteren de leerlingen een paar stukken uit hun portfolio (ongeveer drie stukken). Als leerkracht selecteert u ook een aantal stukken. Samen met het commentaar hierbij worden de selecties in een enveloppe gestopt en meegenomen naar het volgende leerjaar. De portfolio's gaan mee naar huis.

ILLUSTRATIE 3: Uitnodiging (Diede, tweede leerjaar)

AANDACHTSPUNTEN

Ook voor jonge kinderen zinvol?

Jonge kinderen vinden het moeilijk om te vertellen waarom ze iets kiezen voor hun portfolio. Door samen geregeld de map te bekijken en te bespreken, raken ze er wel aan gewend zelf iets te kiezen en te bewaren en hierover te praten. Ze vinden het leuk om met de leerkracht terug te kijken en te zien wat ze allemaal gedaan hebben.

Ook voor zwakke leerlingen?

Juist voor leerlingen voor wie de (taal)ontwikkeling een risico vormt, is een portfolio een krachtig middel om hun betrokkenheid en zelfvertrouwen bij het leren te vergroten. Een portfolio legt nadruk op die aspecten van taalontwikkeling van leerlingen die beheerst worden. Dit werkt juist stimulerend voor leerlingen. Ook in gesprek met de leerkracht wordt vanuit deze aspecten naar de ontwikkeling van leerlingen gekeken. Bovendien geeft het de leerkracht veel aanvullende informatie over de ontwikkeling van zwakke leerlingen.

Hele klas of kleine groep?

Het is mogelijk met de hele groep te starten met het werken met portfolio's, maar er kan ook met een kleine groep gewerkt worden, bijvoorbeeld om het werken met portfolio's onder de knie te krijgen. Wanneer u met een kleine groep van maximaal vier of vijf kinderen werkt, wordt aangeraden om met een heterogeen groepje leerlingen te werken. Onder heterogeen wordt verstaan dat de kinderen verschillen in hun (taal)ontwikkeling.

Informeren ouders

Het is belangrijk ouders aan het begin van het schooljaar op de hoogte te stellen van het werken met portfolio's. Dat kan bijvoorbeeld door middel van een brief of tijdens een ouderavond. Zo weten zij dat hun kind een portfolio maakt en wat de functie ervan is. Aan het eind van het schooljaar kunt u de leerlingen vragen hun ouders uit te nodigen voor het bekijken en bespreken van het portfolio.

Samen naar een verhaal kijken

Naam: Diede Naam ander kind: Tineke

Mijn verhaal

Mijn verhaal gaat over (Wie) ik ☒ ja ☐ nee

Mijn verhaal gebeurt ergens (Waar) in de klas ☒ ja ☐ nee

In mijn verhaal gebeurt er iets (Wat) ? ☒ ja ☐ nee

Mijn verhaal heeft een einde (Einde) STOP ☒ ja ☐ nee

Wat ik al goed kan:

Een ... tekst ... schrijven

De volgende keer ga ik letten op:

De ... punten ... schrijven

ILLUSTRATIE 4: Samen naar een verhaal kijken
(Diede en Tineke, tweede leerjaar)

MINILESSSEN

Voor veel leerlingen is het een nieuwe ervaring zelf werk te verzamelen en te selecteren. Juist in de onderbouw (tweede en derde kleuterklas) gaat veel werk aan het eind van de ochtend mee naar huis. Ook vinden leerlingen (ook oudere leerlingen) het moeilijk te verwoorden

waarom ze iets gekozen hebben. Het is daarom belangrijk hier aandacht aan te besteden in 'minilessen' waarin ook ruimte is voor gerichte instructie. Het is belangrijk aan het begin van het schooljaar het begrip 'portfolio' te introduceren en er over te praten waarom de leerlingen zo'n map gaan maken. Bij de instructie is het van belang zelf een voorbeeld te geven door het laten zien van een eigen portfolio. U besteedt dan aandacht aan het keuzeprocess en laat zien waarom u iets bewaard heeft. De volgende vragen kunnen aan de orde komen:

- Hoe heb ik iets gekozen?
- Waarom heb ik het bewaard?
- Wat vind ik er goed aan?
- Wat kan ik ervan leren?
- Waarom is het belangrijk voor mij?

Gedurende het hele jaar dient u geregeld aandacht te besteden aan het selecteren van werk en het verwoorden van de keuze. Het is handig om een flap te maken met aandachtspunten voor selectie die u telkens terug kunt halen. U kunt ook een flap maken met een lijst van voorbeelden van werk dat de leerlingen kunnen verzamelen. Het begrip 'portfolio' krijgt dan meer betekenis voor de leerlingen. Op die manier heeft het portfolio daadwerkelijk een functie in het onderwijs.

Mienke Droop & Sylvia Peters
Expertisecentrum Nederlands
Radboud Universiteit Nijmegen
Postbus 9104
NL-6500 HE Nijmegen
m.droop@ped.kun.nl
s.peters@ped.kun.nl
<http://www.kun.nl/en>

Bibliografie

- Aarnoutse, C. & Verhoeven, L. (Red.) (2003). *Tussendoelen gevorderde geletterdheid. Leerlijnen voor groep 4 tot en met 8*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Broeder, P., Bontje, D. & Peijs, N. (2001). *Een Europees talenpaspoort. Op reis in het basisonderwijs*. Alkmaar: Europees Platform voor het Nederlandse onderwijs.
- Castelijns, J. & Kenter, B. (2000). *Leren met portfolio's. Gebruiksmogelijkheden in het primair onderwijs*. Amersfoort: CPS.
- Castelijns, J., Kenter, B. & Van Loo, J. (2001). *Leerlingportfolio's en hun betekenis voor het leerproces*. Amersfoort: CPS.
- Dochy, F., Schelfhout, W. & Janssens, S. (Red.) (2003). *Anders evalueren*. Leuven: Lannoo.
- Droop, M. & Peters, S.A.F. (1999a). Kleuters met een portfolio. *Didactief & School*, 29(1/2), 33.
- Droop, M. & Peters, S.A.F. (1999b). *Starten met leerlingportfolio's. Bouwstenen voor interactief taalonderwijs 1*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Droop, M., Peters, S. & Janssen, A. (2001). Reflecteren met jonge kinderen aan de hand van portfolio's. *Taal Lezen Primair*, nr. 4.
- Harrane, H. (2003). *Kunnen leerlingen zichzelf inschatten? Zelfbeoordeling met het taalportfolio door allochtone leerlingen in het basisonderwijs*. Doctoraalscriptie Universiteit van Tilburg.
- Kenter, B., Janssen, J. & Castelijns, J. (2002). Portfolio's: ik weet hoe ik leer. *De wereld van het jonge kind*, 29(7), 196-199.
- Seuntiëns, I. (2004). *Competentielijsten als beoordelingsinstrument in het basisonderwijs. Onderzoek naar de kwaliteit van (zelf)beoordeling via competentielijsten op het gebied van stellen, begrijpend lezen en informatieverwerking in het basisonderwijs*. Doctoraalscriptie Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Sijtsma, J., Aarnoutse, C. & Verhoeven L. (1999). *Taalontwikkeling van nul tot twaalf. Raamplan deel II*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Van Boxel, N., Peters, S. & Droop, M. (2002). Oefenen in reflecteren door verhalen te schrijven. *De Wereld van het Jonge Kind*, sept. 2002, 28-31.
- Van Kammen, D. (2002). *Werken met portfolio in de onderbouw*. Baarn: Hb-uitgevers.
- Van Stiphout, S. (2003). *Portfoliogesprekken. De invloed van interacties met docenten en medeleerlingen op de kwaliteit van zelfbeoordeling*. Doctoraalscriptie Universiteit van Maastricht.
- Verhoeven, L. & Aarnoutse, C. (Red.), De Blauw, A., Boland, T., Vernooij, K. & Van 't Zandt, R. (1999). *Tussendoelen beginnende geletterdheid. Een leerlijn voor groep 1 tot en met 3*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Verhoeven, L. & Aarnoutse, C. (1999, 2000). Interactief taalonderwijs: balans tussen constructief en instructief leren. *Spiegel*, 17/18(3/4), 9-29.

BIJLAGE 1: Boekenladder

BOEKENLADDER

Naam

Klas

DATUM	TITEL VAN HET BOEK EN AUTEUR	HOE VOND IK HET BOEK?
		😊 😐 😞
		😊 😐 😞
		😊 😐 😞
		😊 😐 😞
		😊 😐 😞

Teken of schrijf iets over het boek dat je heel mooi vond.

BIJLAGE 2: Reflectieformulieren

NAAM

DATUM

Ik heb dit voor mijn portfolio geselecteerd omdat

.....

Handtekening

NAAM

DATUM

Dit is mijn beste stuk omdat

.....

Handtekening

NAAM LEERLING

TITEL WERKSTUK

DATUM SELECTIE

Dit stuk laat zien:

- (1) mijn beste werk
- (2) verbetering op een bepaald gebied
- (3) waar ik hard aan moet werken

Ik heb het stuk geselecteerd omdat

.....

Het laat zien dat ik kan

.....

Ik zou het kunnen verbeteren door

.....

T U S S E N D O O R

Achttiende conferentie HET SCHOOLVAK NEDERLANDS (HSN)

Op 19 en 20 november 2004 vindt in Antwerpen voor de achttiende keer de conferentie 'Het Schoolvak Nederlands' plaats. De HSN-conferenties zijn uitgegroeid tot een onmisbaar forum voor al wie zich bij de ontwikkelingen in het onderwijs Nederlands betrokken voelt.

HSN-18 beoogt alle leeromgevingen aan bod te laten komen waarin Nederlands geleerd wordt: van basisschool over secundair onderwijs tot hogeschool en lerarenopleiding. Bij de selectie van presentaties staan praktijkgerichtheid en innovatie centraal. Daarom krijgen naast onderzoekers, opleiders, begeleiders en inspectie, vooral leraren het woord. Ervaringen uit de eigen onderwijspraktijk, uit ontwikkelingswerk en kleinschalig of groter onderzoek ontmoeten elkaar.

De volgende thematische stromen staan op het programma: communicatieve vaardigheden; literatuur; taalbeleid/taakgericht vakonderwijs; (inter)actief leren; competentieleren en evaluatie. Daarnaast worden aparte stromen ingericht voor het basisonderwijs, het hoger onderwijs en de lerarenopleiding. Ook de winnaars en de genomineerden van de Taalunie Onderwijsprijs 2004 vullen een themakolom. En door de Stichting Lezen wordt een Rubenswandeling georganiseerd door de stad, op zoek naar sporen van geletterdheid in Rubens' tijd.

LOCATIE

*Universiteit Antwerpen, Stadscampus, Rodestraat 14, Antwerpen
(op loopafstand van het station Antwerpen Centraal)*

WEBSITE

Het volledige programma-overzicht vindt u op <www.hetschoolvaknederlands.org>. Daar kan u ook elektronisch inschrijven.